

ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА ФОРМУВАННЯ ЦІН

© Л.О.Шкварчук, 2009

Проаналізовано взаємозв'язок оподаткування і ціноутворення, вплив окремих видів податків на ціни виробників, досліджено проблеми мінімізації податкового навантаження на ціну товарів.

Analysis is offered of the relationship between taxation and price formation, influence of some types of taxes on the producers' prices. The author investigates problems linked with minimization of tax pressure on the price of manufacture products.

Постановка проблеми

Існування будь-якої економічної системи сьогодні неможливе без податків, адже через механізм оподаткування здійснюється оплата суспільних благ державного походження. Економісти-теоретики майже однотайні у трактуванні оподаткування як інструменту державного втручання в економіку. Так, Ротбард Мюррей, оподаткування вважає двостороннім втручанням чи примусовим обміном між окремими суб'єктами і державою або „примусовим „подарунком” державі від суб'єкта господарювання” [5, 19]. Проте таке трактування податків хоча й визначає їхню суть, але є досить однобоким, оскільки не розкриває податки з позиції одного з основних інструментів ефективного державного регулювання. Крім того, податки можна застосовувати і для стимулювання економіки, і для її стримування [7, 391]. Це є справедливим і для розвитку окремих галузей, виробництв і ринків. Тому очевидним є взаємозв'язок оподаткування і ціноутворення на продовольчому ринку. В цілому економічна теорія трактує податковий механізм як економічний метод регулювання цін. Проте діючий в Україні підхід дозволяє з певними припущеннями вважати оподаткування виробників продовольчої продукції прямим методом регулювання. Для пояснення такого погляду на проблему виберемо теоретично-аналітичну модель обґрунтування.

Аналіз останніх публікацій

Більшість авторів традиційне тлумачення сутності податків розглядає як суто економічну категорію [1, 36]. Зокрема, О. Р. Романенко зазначає, що податки мають не лише характер грошових відносин, а й відтворюють процес примусового відчуження частки доходів, односторонній рух вартості без еквівалентного обміну [6, 106-107]. Саме таке трактування податків свідчить, що формування цін тісно пов'язане з податковим складником. Доводить це й концепція фіскального обміну, згідно з якою між процесами ціноутворення й оподаткування існує сутнісний зв'язок, оскільки в економічній основі обох процесів, обмінних за своїм характером лежить оплата блага: у першому випадку – благ ринкового походження та індивідуального споживання; у другому – забезпечуваних державою благ здебільшого колективного споживання [9, 5].

Постановка завдання

Уся сукупність податків, взаємопов'язана та класифікована на основі певних ознак, визначає податкову систему. В економічній науці систему оподаткування описують у двох аспектах: науковому та національному [1, 37]. Опис гіпотетичної сукупності податків згідно з певними теоретичними положеннями, а також класифікація усіх відомих податків – це науковий аспект податкової системи. Саме його використання є передумовою формування гнучкої національної податкової системи, яка здатна здійснювати державне регулювання економічних процесів шляхом ефективного використання податкових важелів, спрямованих на забезпечення та підтримку збалансованого економічного зростання. Оскільки національна податкова система, тобто реально сформована на певний момент сукупність податків і форм оподаткування конкретної держави, визначається її науковим аспектом, то розгляд обох аспектів системи оподаткування є обов'язковим для створення оптимальної податкової системи будь-якої держави. При цьому вчені зауважують, що реальна податкова система з усіма компонентами зазвичай не збігається з її науковим ідеалом [2, 59]. Своєрідний компроміс між наукою та реаліями полягає у застосуванні прийняттого для суспільства поєднанні теоретичних ідеалів з реальними умовами. Отож, будь-які

пропозиції щодо застосування оподаткування як інструмента державного регулювання цін насамперед ґрунтуються на глибокому теоретичному аналізі наукової концепції «ціна – податки». Тому метою публікації є визначення глибини такого зв'язку.

Виклад основного матеріалу.

Податки впливають на ціну і ціноутворення прямо і опосередковано. У наукових джерелах можна зустріти і три випадки тлумачення впливу оподаткування на ціну: прямий, опосередкований і прихований [3, 77]. Проте, на нашу думку, таке розмежування впливу спотворює уявлення про наслідки дії оподаткування на ціни і призводить до хибних висновків доцільності використання податків як інструменту регулювання цін. Вважаємо, доцільніше виділяти лише прямий та опосередкований вплив податків на ціну і ціноутворення. Пряма дія податків проявляється в тих випадках, коли вони входять у структуру ціни окремим елементом. Опосередкована дія податків проявляється в тих випадках, коли податки входять в склад витрат, на основі яких формується ціна.

Пряма дія податків на ціну визначає її пропорційну зміну відповідно до зміни величини стягуваного податку. Таку дію мають непрямі податки, величина яких нараховується пропорційно вартості реалізованої або імпортованої продукції, наданих послуг, виконаних робіт (Р). Непрямі податки – за Дж. Міллем – це податки, які стягуються з будь-якої особи, відповідно до припущення, що вона зуміє відшкодувати собі відповідні затрати за рахунок іншої особи [4, 237]. Згідно з чинною в Україні системою оподаткування до непрямих податків входять податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір та мито. Загальною ознакою непрямих податків є їхня суть – це надбавка до ціни виробника, тому обкладання того чи іншого товару будь-яким непрямим податком викличе прямо пропорційну зміну ціни на товар, за умови, що інші фактори залишаються незмінними. Таким чином, величина непрямих податків в ціні продукції визначається як:

$$T_N = P' \times t_n,$$

де t_n – ставка непрямих податків. Якщо допустити, що розрахунки здійснюються по не підакцизних видах продукції виробленої в середині країни, то $t_n = 0,2$ – ставці податку на додану вартість;

P' – відпускна ціна без ПДВ.

Опосередковану дію на ціни мають прямі податки. Переважна більшість прямих податків пов'язана з витратною складовою частиною ціни (крім податку на прибуток). Їх зміна викликає пропорційну зміну ціни відповідного товару, проте сила такої дії буде проявлятися через вагомість фактору оподаткування у витратній складовій ціни.

Оскільки всі прямі податки, які формують витратну частину ціни, виникають унаслідок виникнення права на користування певним ресурсом, то їх умовно поділяють на дві підгрупи. Перша – це соціальні податки, які виникають унаслідок оплати ціни відтворення робочої сили (трудова ресурсів). До них належать збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, від тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань. Сума їх сплати (T_L) визначається фактичним розміром фонду оплати праці (ЗП):

$$T_L = ЗП \times t_L,$$

де t_L – загальна ставка відрахувань на соціальний захист.

До другої підгрупи належать так звані ресурсні платежі та інші податки, пов'язані з виробництвом (T_v), які нараховуються у зв'язку з використанням спеціальних ресурсів і одержанням дозволів на специфічні види діяльності (податки з власників транспортних засобів, плата за землю, ліцензії й патенти на ведення окремих видів діяльності, комунальний податок, ринковий збір). Тобто до цієї групи належать такі податки, які впливають на ціни через перенесену вартість (матеріальні витрати).

Та частина прямих податків, яка стосується оподаткування доходів (податок на прибуток підприємств T_p), впливає на ціну і процес ціноутворення опосередковано. Величина податку на прибуток визначається:

$$T_p = (P - B_t) \times t_p,$$

де t_p – ставка податку на прибуток; в загальному $t_p = 0,25$;

B_t – витрати операційної діяльності, що входять в ціну;

P – ціна реалізації продукції.

Із врахуванням вищезазначеного, можна запропонувати наступну формулу для розрахунку ціни через податкові елементи:

$$P = M + ЗП + (ЗП \times t_L) + T_v + ЧП + (P - M + (ЗП + T_L) + T_v) \times t_p + P' \times t_n;$$

або $P = M + (ЗП + T_L) + T_v + (ЧП + T_p) + T_N$

Рішення щодо мінімізації податкової складової ціни приймається через порівняння ставки податку та бази нарахування. Проведені нами дослідження показали, що найбільша ставка властива для відрахувань на соціальні заходи (близько 35% залежно від виду діяльності). Як наслідок, суб'єкти господарювання не зацікавлені у підвищенні витрат на оплату праці. Це призводить до зменшення витратної складової ціни і має два взаємообернені ефекти: знижується база нарахування для непрямих податків, але зростає податок на прибуток через підвищення прибутку в структурі ціни продукції.

Висновки і пропозиції.

Проведені дослідження показали, що податкові відносини є вторинними відносно до ціноутворення в розподільчих відносинах. Разом з тим вони можуть сприяти коливанню цін як причина їх підвищення або зниження. І ця небезпека тим сильніша, чим вищий рівень податкових вилучень у ціні і чим нерівномірніший розподіл податків між товарами різних груп. Рівномірне включення податків у ціну всіх товарів, з одного боку, має макроекономічний ефект, оскільки зменшує попит рівною мірою стосовно всіх товарів. З іншого боку, наявність нерівномірного обкладання непрямими податками призводить до того, що з'являється можливість впливати на пріоритети і переваги платників податків щодо вибору тих чи інших товарів для споживання, тобто мікроекономічний ефект.

Використана література

1. Андрущенко В. Л., Ляшенко Ю. І. *Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування* // *Фінанси України*. – 2005. – № 1. – С. 36-44.
2. Ляшенко Ю. І. *Формування бюджетних коштів України в умовах ринкової трансформації економіки (теорія і практика): Монографія*. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 259 с.
3. Мацелюх Н. П. *Вплив податкових чинників на формування цін* // *Фінанси України*. – 2003. – № 2. – С. 74–81.
4. Миль Дж. *Основы политической экономики*. – М.: Прогресс, 1981. – 446 с.
5. Мюррей Р. *Власть и рынок: Государство и экономика / Пер. с англ. Б. С. Пинскера*. – Челябинск: Социум, 2002. – 404 с.
6. Романенко О. Р. *Фінанси: Підручник*. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – С.256 с.
7. Семюелсон П. А., Нордгауз В. Д. *Макроекономіка / Пер. з англ.* – К.: Основи, 1995. – 544 с.
8. Buchanan J. M., Musgrave R. A. *Public Finance and Public Choice. Two Contrasting Visions of the State*. – Cambridge (Mass), London: The MIT Press, 2000. – 112 p.
9. Shlomo Yitzaki. *Cost-benefit analysis and Distributional Consequences of Government projects* // *National Tax Journal*. – 2003. VLVII, No 2. – 535 p.